

Časopis „Poslovne studije“, 2017, godina 9, broj 17-18, str. 137-149

Časopis za poslovnu teoriju i praksu

UDK 339.542.2(4-672EU:15)"2006"

Rad primljen: 03.05.2017.

DOI: 10.7251/POS1718137G

Rad odobren: 31.05.2017.

Pregledni rad

Grahovac Dijana, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, Bosna i Hercegovina,
jonidg11@yahoo.com

Baraković Biljana, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, Bosna i Hercegovina

UTICAJ CEFTA 2006 SPORAZUMA NA PRIVREDE ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Rezime: *CEFTA (Centralno-evropsko udruženje slobodne trgovine) je nastala, na inicijativu EU, sa ciljem ekonomskog povezivanja zemalja članica, stvaranja povoljnijeg investicionog ambijenta i jačanja konkurentne pozicije tog regiona. Korištenjem prednosti i mogućnosti, koje CEFTA pruža, zemlje članice će biti konkurentnije na tržištu EU. U procesu pune implementacije Sporazuma postoje određeni problemi, od kojih se izdvajaju veliki broj neocarinskih barijera, primarna orijentacija zemalja članica na tržište EU i uticaj globalne ekonomske krize na privredu i međusobnu razmjenu zemalja članica. CEFTA 2006 je predmet mnogih diskusija u pogledu percepcije pozitivnih i negativnih efekata po zemlje članice i sagledavanju efekata implementacije CEFTA sporazuma kao jednog od potencijalnih preduslova na putu ka EU zemalja regiona. Analiza ekonomskih indikatora sadašnjih zemalja CEFTA određuje putokaz i neophodne pravce djelovanja u postupku dalje implementacije Sporazuma. Navedene analize pružaju mogućnost sagledavanja perspektive ovog procesa. Istraživanje dosadašnjih rezultata omogućava procjenu uticaja na ekonomski razvoj regiona i na perspektivu integracije ovih zemalja u EU, kroz jačanje regionalne saradnje. Akcenat istraživanja se odnosi na uticaj primjene CEFTA 2006 sporazuma na BDP zemalja članica i stopu nezaposlenosti, a samim time i na ekonomski razvoj. Rezultati istraživanja pružaju odgovore na pitanja: koliko su navedene prednosti primjene CEFTA sporazuma značajne i na koji način zemlje CEFTA mogu povećati međusobnu regionalnu ekonomsku saradnju? Analiza obuhvata uticaj na makroekonomske indikatore za pojedine zemlje članice CEFTA, primjenom Sporazuma. Takođe se analizira uticaj regionalne saradnje na ekonomski razvoj cjelokupnog regiona.*

Ključne riječi: *CEFTA zona slobodne trgovine, uticaj na privredu zemalja članica*

JEL klasifikacija: *F14, F15*

UVOD

U uslovima sve izraženije globalizacije, gdje globalna investiciona potrošnja može doprinijeti punoj zaposlenosti (Baraković i Plakalović 2016, 237), regionalnoj i subregionalnoj saradnji, na osnovu zajedničkog interesa i potreba regionalnih partnera, regionalne integracije sve više dobijaju na značaju. U osnovi, to izražava potrebu da zemalja sa sličnim ili čak istim uslovima razvoja i problemima u ostvarivanju svojih reformskih ciljeva, udruže snage i sredstva kao odgovor na globalne izazove (Minić i Kronja 2007,7). Primarna CEFTA (Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini) se pokazao kao veoma uspješan vid regionalne integracije u Evropi. Ona je osnovana 1992. godine od strane Evropska unije, na

insistiranje zemalja "Višegradske grupe" (VG), a glavni zadatak je bio uspostavljanje zone slobodne trgovine, sa ciljem ulaska u EU. VG, koja se sastoji od Češke, Mađarske, Poljske i Slovačke, bila je jedna od prvih subregionalnih grupacija koja se pojavila u okruženju nakon perioda tzv. hladnog rata (Dangerfeld 2008, 631).

Rezultati empirijskih istraživanja koji razmatraju temu CEFTA izloženi su u nastavku. Originalni CEFTA sporazum je doveo do eliminacije carina za oko 40% kod industrijskih proizvoda, tokom implementacije Sporazuma. Do 1997. u zoni CEFTA su ukinute carine na sve industrijske proizvode, osim manje liste osjetljivih proizvoda. Prema mnogim autorima, koji su izučavali gravitacioni model, kao i regionalne sporazume, među kojima posebno isticemo istraživanje dva regionalna trgovinska sporazuma: Centralne zone slobodne trgovine (CEFTA) i Baltičke slobodne trgovinske zone (BAFTA), zaključuje se da dati sporazumi imaju pozitivan efekat na razvoj trgovine. S tim da je uočljivo da su efekti sporazuma CEFTA bili manji od BAFTA. Bugarska, Češka Republika, Mađarska, Slovenija, Poljska i Rumunija su notirale veliki skok u izvozu nakon pristupanja CEFTA sporazumu.

Fidrmuc i Fidrmuc, u svom koautorskom radu su dali prikaz procjene intenziteta trgovinskih tokova između zemalja u tranziciji u centralnoj i istočnoj Evropi (Fidrmuc i Fidrmuc 2000, 27). Oni su proučavali uticaj članstva navedenih zemalja u trgovinskim udruženjima. U radu je primijenjen model gravitacije, prema kojem zemlje Centralne i Istočne Evrope nisu registrovale značajan porast u trgovini sa EFTA zemljama. Sa druge strane, značajan rast ostvaren je u trgovini sa zemljama CEFTA, dok je nivo bilateralne trgovine između zemalja, koje su prethodno činile zajedničku državu, značajno opao. Kandogan (Kandogan 2007, 337-360) je utvrdio da različiti trgovinski blokovi ili integracije imaju različite nivoe trgovine u zavisnosti od stepena integracije, pokrivenost sektora, itd, a da je kod trgovinskih blokova sa sličnom kulturom, jezikom i manjom geografskom udaljenošću, izraženo povećanje obima trgovine. U slučaju monetarne i carinske unije je primijetio slabiji intenzitet trgovine. Begović (Begović 2011, 1-28) je, u svom istraživanju, prezentovala činjenicu da trgovinski sporazumi ne moraju nužno dovesti do povećanja trgovine između zemalja. Predmet njenog istraživanja bio je CEFTA 2006. U istraživanju je, takođe, primijenjen model gravitacije i došla je do zaključka da liberalizacija ne dovodi do poboljšanja trgovine u regionu, tj. unapređenju trgovinskih performansi između zemalja članica CEFTA. Pjerotić (Pjerotić 2008, 497-522) je, u svom radu analizirala efekte liberalizacije trgovine u zemljama jugoistočne Evrope. Naime, ona je analizirala strukturu trgovine između zemalja članica tj. unutar trgovinskih tokova. Njen zaključak je da je međusobna trgovina zemalja bivše SFRJ značajna za region. Prema Baldvinu, primjetan je strah u članicama CEFTA 2006 da će pristupanje EU dovesti do preusmjerenja izvoza ka EU, što će dovesti zemlje članice u poziciju značajne osjetljivosti na šokove koji dolaze iz EU (Baldvin 1994, 1-27).

U principu, sve empirijske studije su potvrdile validnost uspostavljanja zone slobodne trgovine CEFTA, sa određenim negativnim nalazima u odnosu na potencijal, što predstavlja putokaz daljeg razvoja zone slobodne trgovine. Ipak, mora se napomenuti da zemlje koje nisu članice Evropske unije u velikoj mjeri zavise od priliva kapitala iz zemalja Evropske unije (Grahovac i Vilić 2013, 102). Isto tako, Bosna i Hercegovina i njena ekonomija je u globalnim okvirima mala zemlja (Baraković 2011, 160).

O ekonomskoj integraciji mnogo je napisano i imamo mnogo zanimljive literature u istraživanju raznih vrsta subregionalne suradnje.

Sve u svemu, moglo bi se reći da je opšti tip subregionalne saradnje vrlo važan, ali ne treba ga uzimati zdravo za gotovo (i fiksno), posebice ne u kontekstu velikih reformi režima (tj. od državnog socijalizma do druge vrste političkih sistema), ili s druge strane u procesu privremene integracije relativno malih zemalja s Balkana i bloka zemalja s Crnog mora u veći kontinentalni blok kao što je EU (Andreev 2009, 104).

1. PROJEKAT CEFTA 2006

Sa ulaskom zemalja Višegradske grupe i Slovenije u EU (2004), CEFTA je funkcionisala sa samo tri članice (Rumunija, Bugarska, Hrvatska, nakon čega se pridružila Makedonija, u februaru 2006. U ovoj situaciji CEFTA je bila na ivici raspada, zbog perspektive ulaska Bugarske i Rumunije u EU. Problem povećanja članstva u CEFTA su bili kruti i komplikovani uslovi za članstvo, za potencijalne nove članove iz jugoistočne Evrope - da je zemlja kandidat član STO, da je zaključila Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom i da je *a priori* napravila bilateralne sporazume o slobodnoj trgovini sa svakom članica CEFTA. Takvi uslovi su značajno odlagali prijem novih članica, što je značilo, blokadu CEFTA, u tadašnjim uslovima.

Prijedlog o formiranju Zapadnog Balkana zone slobodne trgovine, na osnovu modela CEFTA, došao je iz Evropske komisije u drugoj polovini 2005. Iako Moldavija ne pripada ovom regionu, podržano je i njeno članstvo sa novim Ugovorom. Početkom aprila 2006. godine u Bukureštu je održan sastanak premijera Albanije, Bugarske, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Moldavije, Makedonije, Rumunije i bivše državne zajednice Srbije i Crne Gore. Na sastanku je, u skladu sa rezolucijom Saveta bezbjednosti Ujedinjenih nacija br. 1244, u ime civilne administraciju na Kosovu, bio prisutan šef Misije. U zajedničkoj deklaraciji je naglašeno da je regionalna saradnja preduslov za stabilnost i razvoj regiona, kao i za obezbjeđivanje uslova za povećanje obima stranih investicija, smanjenje nezaposlenosti i podsticanje ekonomskog razvoja. Ovde napominjemo da priliv sredstava putem direktnih stranih investicija predstavlja ne samo priliv kapitala, već osnovu za povećanje trgovinskih tokova, ekonomskog rasta i razvoja i kreiranje novih radnih mjesta. (Šušić i Spasojević 2016,121)

CEFTA sporazum 2006 je stupio na snagu sredinom 2007. godine i to: 26. jula 2007. za Albaniju, Kosovo, Makedoniju, Moldaviju i Crnu Goru, a 22. avgusta 2007. godine za Hrvatsku. Bosna i Hercegovina je ratifikovala sporazum 6. septembra, a Srbija 24. septembra 2007. godine.

2. MAKROEKONOMSKI INDIKATORI CEFTA 2006 ZEMALJA

Tržište CEFTA 2006, u trenutku osnivanja je pokrivalo oko 25 miliona stanovnika. Karakteristike svih zemalja, potpisnika Sporazuma CEFTA su da su one uglavnom male ekonomije, proizvodi nisu dovoljno konkurentni i sve zemlje imaju deficit trgovinskog bilansa i budžeta (ali postoje razlike u veličini ovih deficita i veličine njihovog učešća u BDP-u). Sve zemlje, više ili manje, imale su nezadovoljavajuću infrastrukturu, nedostatak (radnog) kapitala i nedovoljnu i neadekvatnu kreditnu podršku. Ogroman deficit u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmjeni svih zemalja jugoistočne Evrope je posledica procesa tranzicije i relativno niskog nivoa privrednog razvoja ovih zemalja, jer su usmjereni ka velikom uvozu tehnologija, opreme i drugih sofisticiranih proizvoda iz EU i drugih visoko razvijenih zemalja.

Iz tabele 1 može se primjetiti da su zemlje regiona u periodu od 6 godina prije nastanka zone slobodne trgovine CEFTA 2006, bile prilično neujednačenog stepena ekonomskog razvoja. Vidljivo je odstupanje Hrvatske, koja je, u 2001. godini imala veći BDP po stanovniku, nego što su ostale zemlje imale čak i nakon 6 godina. Ako izuzmemo Hrvatsku, kao najuspješniju članicu i Moldaviju, kao najmanje razvijenu, ostale članice su bile u okviru do 25%. Sve članice su postigle dinamičan rast u pomenutom periodu.

Tabela 1. Stanovništvo i BDP po stanovniku u CEFTA zemljama u USD (EBRD 2007, 5)

Country	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	Stanovni §	BDP per capita	Stanovni §	BDP per capita	Stanovni §	BDP per capita	Stanovni §	BDP per capita	Stanovni §	BDP per capita	Stanovni §	BDP per capita
Albanija	3,1	1312	3,2	1409	3,2	1858	3,2	2359	3,2	2730	3,2	2990
BiH	3,8	1462	3,8	1623	3,8	2049	3,8	2453	3,8	2687	3,8	2991
Crna Goa	0,7	1573	0,7	1857	0,7	2381	0,7	2889	0,7	3147	0,7	3426
Hrvatska	4,4	4742	4,4	6084	4,4	6666	4,4	7943	4,4	8675	4,4	9582
Makedonija	2,0	1482	2,0	1885	2,0	2316	2,0	2653	2,0	2855	2,0	3016
Srbija	7,5	1413	7,5	1910	7,5	2542	7,5	2977	7,5	3234	7,5	3835

U tabeli 2 je vidljivo da su sve zemlje, osim Albanije (koja je bila na niskom stepenu ekonomskog razvoja, pa samim time su njene referentne vrijednosti BDP-a veoma niske), imale nivo BDP-a manji ili ispod nivoa iz 1989. godine. Srbija i Bosna i Hercegovina su u 2008. godini imale značajno niži nivo BDP-a od 1989. godine, a u istom periodu, neke zemlje u tranziciji, kao što su zemlje baltičkog prostora (Letonija, Estonija i Litvanija), Poljska, Češka, Slovačka i Slovenija su u 2008. godini ostvarile značajno veći nivo BDP-a, nego što je bio 1989. Neuporedivo viši rast BDP-a ostvarile su i neke zemlje, koje su prije četvrt vijeka pripadale grupi nerazvijenih zemalja, kao što je Turska.

Tabela 2. BDP stopa CEFTA zemalja prema referensama iz 1989. godine (EBRD 2009, 7)

Bazični indeks (1989=100) koji dolazi kao stopa rasta od BDPa									
Zemlja/godina	92	95	98	00	01	03	05	07	08
Albanija	60	79	87	102	110	121	135	152	163
BiH	46	20	49	57	59	64	70	80	84
Hrvatska	65	68	78	79	82	91	99	109	111
Makedonia	72	64	68	75	71	74	80	88	102
Crna Gora	58	44	51	56	57	60	65	78	92
Srbija	58	44	50	47	50	53	61	68	72

Kao i sve zemlje u tranziciji, članice CEFTA imaju visoku stopu nezaposlenosti, koja je izražena u procesu prilagođavanja industrije (Tabela 3). U periodu 2001-2006 sve zemlje su imale visoku stopu nezaposlenosti, osim Hrvatske, koja je uspjela da postigne pad od 28,66% i dovede stopu nezaposlenosti do prihvatljivog okvira. Albanija je imala, tokom cijelog perioda, značajno nižu stopu u odnosu na ostale članice.

Tabela 3. Kretanje stope nezaposlenosti 2001-2006 (EBRD 2007, 12)

Zemlja	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Albanija	14,5	15,8	15,0	14,5	14,7	13,8
BiH	40,2	41,0	42,1	42,9	42,0	41,0
Crna Gora	36,5	36,7	33,5	31,3	27,3	19,7
Hrvatska	16,4	14,5	14,4	13,8	12,3	11,7
Makedonia	30,5	31,9	36,7	37,2	37,3	35,9
Srbija	26,8	29,0	31,7	31,6	32,4	33,2

Srbija je jedina zemlja koja je imala u periodu 2000-2006 visoku stopu inflacije (Tabela 4). Druge zemlje su imale stopu inflacije do 3%, dok sa u Makedoniji bile prisutne značajne oscilacije između 2005. i 2006. godine.

Tabela 4. Stopa inflacije iz zemalja CEFTA sporazuma (IMF 2009,15)

Zemlja /godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Albanija	4.2	2.2	1.8	2.6	2.8	2.8	2.9
BiH	7.0	3.8	0.8	1.8	2.0	2.2	2.4
Hrvatska	5.5	2.8	3.0	2.8	2.8	2.8	3.0
Makedonia	5.8	5.5	1.8	1.2	-0.4	0.5	3.2
Srbija			4.4	6.1	11.0	14.5	5.9

3. STATISTIČKO-EKONOMETRIJSKA ANALIZA UČINKA CEFTA 2006 NA PRIVREDE ZEMALJA ČLANICA

Podaci empirijskog istraživanja su obrađeni u statističkom programu SPSS, kroz regresionu i korelacionu analizu. Period posmatranja je 2007-2014. Prvi korak u analizi zavisnosti dvije varijable je grafički prikaz serije podataka, bez obzira da li se to odnosi na glavnu grupu ili uzorak. Na apscisi se postavljaju vrijednosti nezavisne promjenljive, a na ordinati vrijednosti zavisne varijable, što grafički predstavlja dijagram raspršenosti. Na osnovu njega se može odrediti oblik, smjer i jačina veze između posmatranih pojava. Ako su tačke razbacane bez pravila, to znači da ne postoji veza između posmatranih varijabli.

Koeficijent korelacije predstavlja indikator nivoa povezanosti između varijabli. Koeficijent proste linearne korelacije je obilježen sa r i može imati vrijednost samo u intervalu od -1 do 1, što znači:

$$-1 \leq R \leq 1$$

(Prema Petz-u (Petz 2004, 19) koeficijent korelacije označava:

$R \pm 0,00$ do $0,20 \pm$ ništa ili neznatnu vezu;

$R \pm 0,20$ do $0,40 \pm$ slabiji intenzitet povezanosti;

$R \pm 0,40$ do $0,70 \pm$ značajnu vezu;

$R \pm 0,70$ do $1,00 \pm$ visoku ili vrlo visoku vezu.

Ako je $R = 1$ između dvije varijable postoji savršena pozitivna linearna korelacija, što znači sve tačke na dijagramu raspršenosti se nalaze uzlaznoj liniji.

Ako je $R = -1$ postoji savršena negativna linearna korelacija između dvije promjenljive, što znači sve tačke na dijagramu raspršenosti se nalaze na silaznoj liniji.

Ako su tačke rasute po cijelom dijagramu, između posmatrane dvije varijable ne postoji linearna korelacija i onda je $R \approx 0$.

Koeficijent proste linearne korelacije između dvije varijable u uzorku ili Pirsonov koeficijent korelacije r , se izračunava kao:

$$r = \frac{n \sum XY - \sum X \sum Y}{\sqrt{n \sum X^2 - (\sum X)^2} \sqrt{n \sum Y^2 - (\sum Y)^2}}$$

Koeficijent determinacije, R^2 , (između 0 i 1) određuje koliko promjene zavisne varijable se može objasniti promjenom nezavisne varijable. Na primjer: ako je koeficijent korelacije je 0,9 onda je koeficijent determinacije 0,81, što znači da se 81% promjene zavisne varijable može objasniti promjenom nezavisne varijable. Negativan koeficijent determinacije upućuje na uticaj nekih enormnih vrijednosti podataka na zavisnu varijablu, koji ne prati trend, a ako je ublažena njegova aktivnost javlja se negativna veza.

3.1. ALBANIJA

Iz table 5 uočava se značajan stepen uticaja međunarodne trgovine Albanije sa CEFTA na BDP, što se može primjetiti na grafu 1, na kojem su tačke raspršenja oko prave linije. R Square je niži i pokazuje da je 25,2% zavisne varijable (BDP) objašnjeno sa promjenama nezavisne promenljive (trgovina sa CEFTA). Nizak Adjusted Square ukazuje na određena odstupanja od trenda, ali je i dalje pozitivan, što potvrđuje navedeno.

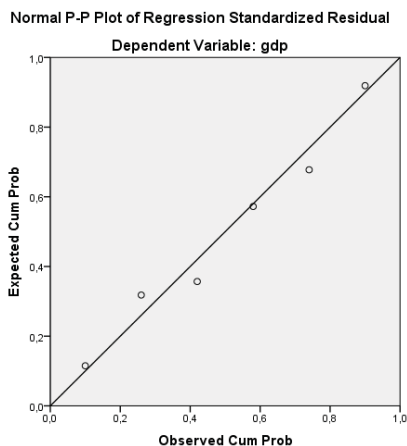
Table 5. Regresiona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA na BDP u periodu od 2007-2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,502 ^a	,252	,066

a. Predictors: (Constant), trade volume with CEFTA

b. Dependent Variable: GDP

Grafikon 1. Dijagram raspršivanja nezavisne i zavisne varijable (BDP i međunarodna razmjena sa CEFTA zemljama)

Po pitanju stope nezaposlenosti, evidentan je uticaj trgovine sa CEFTA na povećanje stope nezaposlenosti, jer negativna korelacija je zapravo odnos između promjene CEFTA trgovine naspram opadanja stope nezaposlenosti. Iz tabele 6 može se uočiti veoma mali uticaj trgovine CEFTA na povećanje stope nezaposlenosti, što je pozitivan rezultat, usljed prethodnog objašnjenja.

Tabela 6. Regresiona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljama na stopu nezaposlenosti u periodu od 2007-2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,077 ^a	,006	-,243

a. Predictors: (Constant), CEFTA exchange

b. Dependent Variable: unemployment rate

3.2.BOSNA I HERCEGOVINA

Iz tabele 7 može se uočiti značajan uticaj na međunarodne trgovine BiH sa CEFTA na nivo BDP-a, što se uočava na grafikonu 2. R Square ukazuje da je 42,8% zavisne varijable (BDP) objašnjeno sa promjenama nezavisne promjenljive (trgovina sa CEFTA). Adjusted Square ukazuje nizak nivo odstupanja od trenda. Bosna i Hercegovina je najveći neto uvoznik iz regiona CEFTA, dok su druge članice orijentisana samo na izvoz.

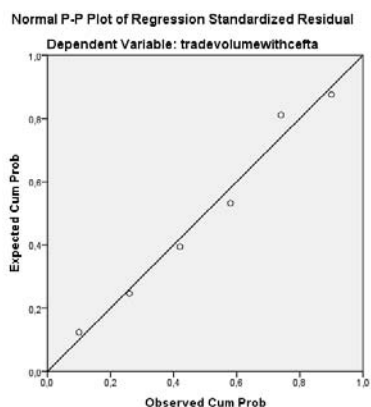
Table 7. Korelaciona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljama na BDP u periodu od 2007. do 2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,654 ^a	,428	,285

a. Predictors: (Constant), GDP

b. Dependent Variable: trade volume with cefta

Grafikon 2. Dijagram raspršivanja nezavisne i zavisne varijable (BDP i međunarodna razmjena sa CEFTA zemljama)

Kao i u slučaju Albanije, iz tabele 8 može se uočiti veoma nizak nivo uticaja trgovine BiH sa CEFTA na povećanje stope nezaposlenosti, što je pozitivno.

Tabela 8. Regresiona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljama na stopu nezaposlenosti u periodu od 2007-2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,045 ^a	,002	-,248

a. Predictors: (Constant), CEFTA exchange

b. Dependent Variable: unemployment rate

3.3.CRNA GORA

Iz tabele 9. se uočava veoma značajan nivo uticaja međunarodne trgovine Crne Gore sa CEFTA na novo BDP-a, što je evidentno na grafikonu 3. R Square ukazuje da je oko 67,6% zavisne varijable (BDP) objašnjeno sa promjenama nezavisne promjenljive (trgovina sa CEFTA). Adjusted Square potvrđuje pomenuto.

Tabela 9. Korelaciona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljanama na BDP u periodu od 2007. do 2014.

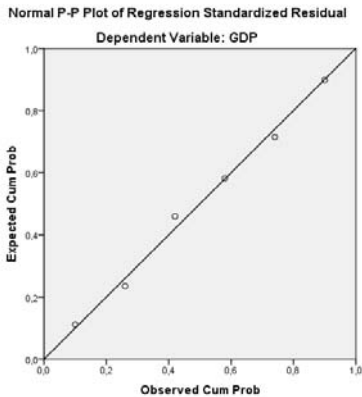
Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,822 ^a	,676	,595

a. Predictors: (Constant), trade volume with CEFTA

b. Dependent Variable: GDP

Grafikon 3. Dijagram raspršivanja nezavisne i zavisne varijable (BDP i međunarodna razmjena sa CEFTA zemljama)

Takođe, u slučaju Crne Gore, CEFTA trgovina je imala mali uticaj na povećanje stope nezaposlenosti, ali na malo višem nivou (tabela 10), što je, takođe, pozitivan rezultat kada se uzme u obzir obrnuta korelacija u vezi sa smanjenjem stopa nezaposlenosti.

Tabela 10. Regresiona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljama na stopu nezaposlenosti u periodu od 2007-2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,182 ^a	,033	-,209

a. Predictors: (Constant), CEFTA exchange

b. Dependent Variable: unemployment rate

3.4.HRVATSKA

Iz tabele 11 može se uočiti značajan stepen uticaja međunarodne trgovine između Hrvatske i CEFTA razmjene na BDP, a to se može vidjeti na grafikonu 4, gde se tačke raspršenja kreću oko prave linije. Ali veoma nizak koeficijent R Square (samo 3% promjena zavisne varijable), kao i negativan Adjusted R Square ukazuju na značajne oscilacije u kretanju posmatranih varijabli i njihovo odstupanje od trenda. Neki od faktora uticaja na navedenih rezultata su privremene zabrane određenih proizvoda iz pojedinih članica CEFTA (kroz ad hoc trgovinske barijere), kao i veći uticaj globalne finansijske krize na BDP Hrvatske.

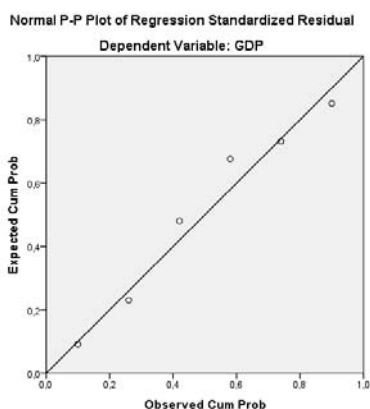
Tabela 11. Korelaciona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljanama na BDP u periodu od 2007. do 2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,058 ^a	,003	-,246

a. Predictors: (Constant), trade volume with CEFTA

b. Dependent Variable: GDP

Grafikon 4. Dijagram raspršivanja nezavisne i zavisne varijable (BDP i međunarodna razmjena sa CEFTA zemljama)

Što se tiče uticaja CEFTA trgovine na smanjenje stope nezaposlenosti, u slučaju Hrvatskese može se uočiti određeni uticaj (tabela 12), koji upućuje na zaključak da, u ovom slučaju postoji nedostatak pozitivnog uticaja na smanjenje stope nezaposlenosti. Ovakav rezultat je očekivan, iz razloga što je Hrvatska imala razvijenu trgovinu sa CEFTA prije posmatranog perioda i osnivanje CEFTA u 2006. godini, tako da je nedostatak pozitivnog efekta na smanjenje stope nezaposlenosti, na osnovu CEFTA sporazuma.

Tabela 12. Regresiona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljama na stopu nezaposlenosti u periodu od 2007-2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,327 ^a	,107	-,116

a. Predictors: (Constant), CEFTA exchange

b. Dependent Variable: unemployment rate

3.5.BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA

Iz tabele 13 može se uočiti slab nivo uticaja međunarodne trgovine između BJRM i CEFTA na BDP, koji se može uočiti i na grafikonu 5, gde su tačke raspršenja na određenoj udaljenosti od prave linije. R Square izražava da je 15,1,% zavisne varijable (BDP) objašnjeno sa promjenama nezavisne promjenljive (trgovina sa CEFTA). Adjusted R Square je negativan i ukazuje na izvjestan raskorak sa trendom kretanja posmatranih varijabli. Ovakav rezultat je djelimično posljedica značajne trgovinske orijentacije BJRM ka tržištu EU.

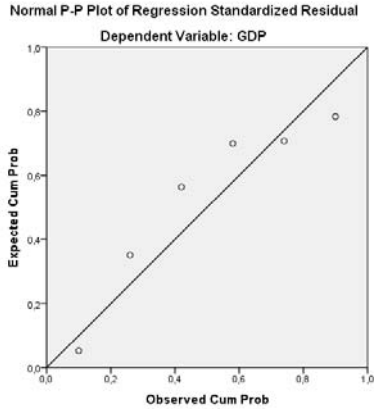
Tabela 13. Korelaciona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljama na BDP u periodu od 2007. do 2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,388 ^a	,151	-,062

a. Predictors: (Constant), trade volume with CEFTA

b. Dependent Variable: GDP

Grafikon 5. Dijagram raspršivanja nezavisne i zavisne varijable (BDP i međunarodna razmjena sa CEFTA zemljama)

Iz tabele 14 može se uočiti veoma slab intenzitet CEFTA uticaja trgovine na smanjenje stope nezaposlenosti, što je pozitivan rezultat, kao što je sa većinom članica CEFTA.

Tabela 14. Regresiona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljama na stopu nezaposlenosti u periodu od 2007-2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,162 ^a	,026	-,217

a. Predictors: (Constant), CEFTA exchange

b. Dependent Variable: unemployment rate

3.6.SRBIJA

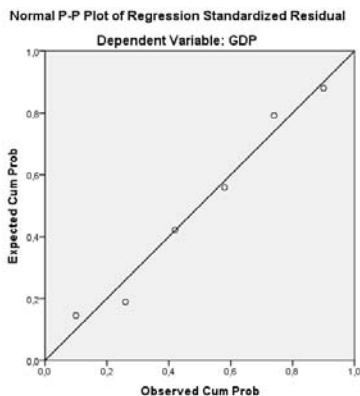
Iz tabele 15 može se uočiti visok nivo uticaja međunarodne razmjene između Srbije i CEFTA na BDP-a, što se može primjetiti na grafikonu 6, gdje su tačke raspršenja u blizini prave linije. R Square govori da je 43,5% zavisne varijable (BDP) objašnjeno sa promjenama nezavisne promjenljive (trgovina sa CEFTA), što potvrđuje sa vrijednošću Adjusted R Square-a.

Tabela 15. Korelaciona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljanama na BDP u periodu od 2007. do 2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,660 ^a	,435	,294

- a. Predictors: (Constant), trade volume with cefta
b. Dependent Variable: GDP

Grafikon 6. Dijagram rasprišivanja nezavisne i zavisne varijable (BDP i međunarodna razmjena sa CEFTA zemljama)

Iz tabele 16 se može vidjeti skoro identičan rezultat Srbije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, tako da je objašnjenje isto.

Tabela 16. Regresiona analiza uticaja međunarodne trgovine sa CEFTA zemljama na stopu nezaposlenosti u periodu od 2007-2014.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square
1	,163 ^a	,026	-,217

- a. Predictors: (Constant), CEFTA exchange
b. Dependent Variable: unemployment rate

ZAKLJUČAK

Regionalna saradnja u Zapadnom Balkanu jebila predmet mnogih diskusija, putem pregovora..Novi sporazum CEFTA 2006 treba da doprinese političkoj stabilnosti regiona, njegovom uravnoteženom razvoju, privlačenju investicija (jačanje atraktivnosti investicionog ambijenta cjelokupnog regiona), razvoju infrastrukture, podsticanju trgovine u regionu i stimulaciji regionalne ekonomske saradnje. Jedan od glavnih razloga za stvaranje zone slobodne trgovine je ulazak u EU. Drugi važan razlog je da područje slobodne trgovine pruža velike mogućnosti za razvoj privredne integracije zemalja članica. Otvaranje privrede u regionu pruža mogućnost za povećanje izvoza i spoljnu trgovinu u cjelini i za privlačenje stranih direktnih investicija. Treći razlog za stvaranje zone slobodne trgovine je političke prirode.

Iz analize predstavljene u ovom radu, proizilaze ograničeni pozitivni efekti CEFTA 2006 zone u posmatranom periodu. To je prikazano kroz pozitivne efekte trgovine CEFTA u odnosu na BDP i smanjenje nezaposlenosti, ali ovi efekti imaju puno veći potencijal. Prepreke za punu implementaciju zone CEFTA su podudarnost izvozne ponude i svojevrsno "utrkvivanje" ka tržištu EU, sa određenim zanemarivanjem CEFTA zone. Međutim, uticaj zone CEFTA sve je značajniji i očekuje se da će se ovaj trend nastaviti, koji će biti završen integracijom zemalja članica EU.

LITERATURA

1. Andrev, Svetozar. 2009. "Sub-regional Cooperation and the Expandig EU: The Balkans and the Black Sea Area in a Comparative Perspectives". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 11(1):83-106.
2. Baraković, Biljana i Plakalović, Miodrag. 2016. „Uloga Države u finansiranju razvoja”. *Poslovne studije*. 15:16:227-254.
3. Baraković, Biljana. 2011. „Uticaj krize na siromašne i male zemlje globalne ekonomije”. *Poslovne studije*. 5-6:149-160.
4. Baldwin, Richard.1994. *Towards an integrated Europe*. London: CEPR.
5. Begovic, Sanela. 2011. "The Effect of Free Trade Agreements on Bilateral Trade Flows: The Case of Cefta". *International Review of Economics & Business*.1-28.
6. Dangerfield, Martin .2008. "The Visegrad Group in the Expendig European Union: From Preaccission to Postaccession Cooperation". *East European Politics and Societies*. 22(3):630-667.
7. EBRD, Transition Report. 2007." Transition Report 2009". Last modified April,10. <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/TR07.pdf>
8. Fidrmuc, Jarko and Fidrmuc, Jan. 2000. "Integration, Disintegration and Trade in Europe: Evolution of Trade Relations during the 1990's". Zentrum für Europäische Integrationsforschung - Center for European Integration Studies Rheinische FriedrichWilhelms-Universität Bonn. Working paper B03/27.
9. Grahovac, Dijana i Vilić, Simonida. 2013.,„Globalna ekonomska kriza-uzroci I posljedice”. *Poslovne studije*. 9-10:91-114.
10. IMF.2009. " World Economic Outlook Database". Last modified April 11. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/index.aspx>.
11. Kandogan, Yener. 2007. "Sensitivity of international bloc's trade effect to alternative specifications of the gravity equation". *Journal of Applied Economics*. X(2):337-360.
12. Minić, Jelica and Kronja, Jasminka. 2007. "Regional cooperation for development and European integration". Paper Presented on European movement in Serbia, Belgrade, Srbija, June, 1-7.
13. Pjerotic, Ljiljana. 2008. "Trade Liberalization in the South East Europe - Effects and Controversial Issues". *Panoeconomics*. 497-522.
14. Šušić,Milan i Spasojević Boris.2016. "Strane direktne investicije i njihov značaj u finansiranju globalne ekonomije”. *Poslovne studije*. 15-16: 119-139.